

Hónapló

Parászka Boróka

A nem létező helyek túlélői

„Amit itt lát, az nem létezik” – 2015 forró nyarán mondta ezt nekem a görög–macedón határon az ENSZ görögországi menekültügyi biztosa széles karmozdulattal végigmutatva a szögesdrótos határszakaszon, az ott felgyűlt menekülttömegben és a néhány, zavart agresszivitással bokázó görög határvadászban. Azt gondoltam akkor, hogy egy ilyen mondatot – az állam, a nemzetközi egyezmények, mindenféle emberi normák megszűnésének bejelentését – egyszer hall az ember életében. Aztán ez a mondat eltűnik, elillan, mint a rossz álom. És egyszer majd valaki valahol bocsánatot kér mindazoktól, akiket ez a szétesés maga alá temet.

4 Öt évvel később az edirnei buszmegállóban újra elhangzott a mondat. És még mindig azt hittem, hogy ez valami hosszúra nyúlt rémálom, valami rögeszme, amit a túlhajszolt agyam hív elő. Úgy kell nekem, aki ilyen helyeken bóklászom évek óta, áttört határkerítéseken, ijedten, kapkodva menekülő emberek között, fegyverekbe kapaszkodó katonákkal, rendőrökkel szemelve. Most egy civil ruhás török ügynök sziszegte a foga között a fülemben. Épp lebuktam: színes sálát a fejemre kanyarítva, afgán nők közé vegyülve próbáltam feljutni egy buszra, amellyel állítólag Görögországba szállították a Törökországot elhagyni készülő menekülőket.

Öt éve tart az úgynevezett menekültválság, öt éve járom a menekültútvonalakokat. Edirne – az egykori Drinápoly – a sokadik válságóc, ahol megfordulok. Kissé késve érkeztem, már egy hete zajlott a nemzetközi sajtó szeme előtt a dráma. Erdoğan határnyitást hirdetett Európa felé, és ingyenes buszokkal szállította a menekülőket a görög–török határra. „Milliók készülnek Európába” – harsogta a szélsőjobbos sajtó Európa-szerte. A török belügyminiszter jóval szerényebb, de így is fenyegető léptékű becslése szerint Edirne körzetébe százezer embert vittek. Leszboszon ostromállapot alakult ki, a görög szigeteken hónapok óta lehetetlen körülmények voltak: a hideg, a vízhiány, a higiénia teljes hiánya miatt kaotikus, robbanással fenyegető helyekké váltak a túlszűfolt menekülttáborok – ezek a non lieu-k. A nemhelyek.

A sajtó újra megtelt az immár – sajnos – túl jól ismert képekkel: határátkelésre várakozó tömeg, kerítést ostromló emberek, síró nők, gyerekek. Nem a menekültkatasztrófa vitt a helyszínre, nem az, ami látszott, és ami egyértelmű volt, hanem a történet nem látható, ám annál fenyegetőbb fele. Amilyen hirtelen jött a válság, olyan gyorsan csendesedni is látszott: Erdoğan előbb Putyinnal tárgyalt, majd Brüsszelbe utazott. Végül – a várt egyezségek kudarcba fulladása után – bejelentette, hogy bár az unió nem tartja be az ígéreteit, nem vállal felelősséget, Törökország (az emberi jogok védelmé-

ről ismert ország) eleget tesz kötelezettségeinek. Visszaviszi a határról az ott várakozókat. A tömeg fogyatkozott, a sajtó a bejelentések után kullogott, és különösebb vizsgálódás nélkül március legelején többen lehozták a hírt: ez a válság kivételesen megoldódott.

„Megoldódó” válság ebben a korszakban nincs, a tömeg nem tűnik el, Erdoğan pedig túl gátlástalan politikus ahhoz, hogy bármiféle rendezésre, kiegyezésre törekedjen – ebben biztos voltam. Ezért utaztam Edirnébe. Így botlottam az ottani buszállomáson a titokzatos, Görögország felé induló buszokba. Ott, ahol néhány napja még tízezrek várakoztak, s ahonnan elvileg a bejelentések szerint „visszavitték” az embereket eredeti török lakhelyükre.

Semmi sem az volt, aminek látszott, de minden rossz előérzetem igazolódott. A török hatóságok, hasonlóan a 2015-ös görög–macedón megoldáshoz, illegális, „nem létező” tábor alakítottak ki. Azt ígérték a Törökországba visszatérni nem akaró embereknek, hogy előbb-utóbb mégis határnyitás lesz. Hogy az unió csak meggondolja magát. Hogy a görögök a túloldalon felsorakozott katonai járművekkel, nagy létszámú alakulatokkal csak úgy tesznek, mintha védenék a határt. De előbb-utóbb zöld utat kap mindenki, csak elég határozottnak kell lenni. A „határozottnak lenni” azt jelentette, hogy éheztetéssel, félelemkeltéssel, könnygázzal, füstbombákkal állandó rettegésben tartották a senki földjére bezsúfolt embereket, akik néhány nap után eszeveszett kétségbeeséssel tényleg nekimentek a szögesdrótnak. És mivel a szögesdrót nem engedett, ezért újra és újra, nap mint nap megismétlődött az ostrom. Mindez a világ szeme elől rejtve zajlott, hiszen Erdoğan békét és biztonságot ígért, nem azt, hogy továbbra is módszeresen hergeli és uszítja a kiszolgáltatott embereket. Katonailag zárták el az utat a nem létező tábor elől, sajtót, segélyszervezetet nem engedtek be. Elég volt így, rejtve érzékeltetni a görögökkel, hogy a birodalom nem enged, hogy állandósul a nyomás, hogy bármikor élesíthető a helyzet. Tizennégyezer embert kényszerítettek bele ebbe a játszamába Edirne környékén, tizennégyezer ember élt rejtve a fegyveresek által biztosított kordon mögött. Közéjük akartam bejutni az afgán nők közé vegyülve, hátha jobban megértem a nemlétezésnek, az állam és az államok közötti viszonyok átrendeződésének, szétesésének a módját.

Nem jutottam be, a titkosrendőrök azonnal kiemelték. Kedvesek voltak, azt mondhatom, néhány nappal korábban ugyanott ugyanígy próbálkozó kollégákat letartóztattak, előállítottak, kiutasítottak. Engem csak kiállítottak a sorból.

Nem tudom, minek köszönhetem az engedékenységet. Talán annak a csekélyke török nyelvtudásomnak, amit az évek során felszedtem. Vagy annak a meggyötörtségnek, ami a többnapos terepmunka után az én arcomra is kiült, hasonlóan a menekültek fáradtságához, fásultságához. Talán a szintén rejtve, háttérben dolgozó török ellenzékiek segítségének. Vagy egyszerűen csak belefáradtak az ordítózásba, a fegyverek lobogtatásába.

Ki tudja. Az állam és a törvények szétesése, a terror fokozódása ugyanúgy felemészt mindenkit: azt is, aki túlhatalmat gyakorol, azt is, akin túlhatalmat gyakorolnak.

Ekkor még mindig élt bennem valami dölyfös, meggondolatlan reflektálatlanság. Tudtam, hogy a zsebemben ott az uniós útlevelém. Vár otthon a szer-

kesztőségem, munkatársaim segítségnyújtásra készen követik, hogy mi van velem. Mégsem történhet velem bármi – futott át az agyamon néhányszor (miközben az Evros folyót épp átúszó, de a határátlépést sikertelenül megkísérlő, vacogó, mocskos, kiéhezett szíriai kamaszokkal interjúztam). Mégsem csinálhatnak velem bármit. Mégiscsak egy normális világ küldötte vagyok, és mindez – bármennyire is fenyegetőnek látszik – csak távoli határélmény-határhelyzet. Nem az én világom, és nem a miénk.

A zárt katonai ellenőrző pontok közelébe egy fedésben dolgozó török ellenléki csoport segítségével jutottam. Ők engedélyt kaptak, hogy az elzárt menekültek közelébe szállítsák a segélycsomagjaikat. Végignézttem, ahogy alkudoznak a lezárt szakaszt őrző katonákkal. Majd egyszerűen beültem az autójukba, mielőtt a katona továbbengedte volna őket, és tőmondatokban megkértem őket, vigyenek magukkal, csempésszenek be. Annyit tudtam törökül, hogy ha megállít a járőr, ki tudjam magyarázni magam. Villámgyorsan váltott az agyuk, láttam a szemvillanásukon, hogy felméri a kockázatot, vállalják. Elvittek félútig, de ott megálltunk. Az utolsó két kilométert, a katonailag már szigorúbban ellenőrzött szakaszt csak egyikük tette meg a csomagokkal. Azt mondták, mégsem mernek tovább menni, sem velem, sem nélkülem. Csalódott voltam, ott álltam karnyújtásnyira a világ szeme elől elzárt helyzet előtt, és ők megtorpannak. Tudtam, hogy többet kockáztatnak, mint én. Engem, ha lekapcsolnak is, ha börtönbe küldenek is, előbb-utóbb kiadnak. Ők viszont ennek az országnak az állampolgárai és ennek a rendszernek a foglyai.

6

Mégsem akartam feladni. Úgy döntöttem, hogy egyedül indulok neki az utolsó útszakasznak. Hosszas tanakodás után, látva makacsságomat, végül mégsem hagytak magamra. „Sétálunk veled egyet” – mondták új és alig ismert segítők. Körbevettek, takartak, úgy araszoltunk előre az elérhető utolsó katonai ellenőrző pontig.

Ez alatt a „séta” alatt mértem fel, hogy hol, mikor és hogyan élek. Miféle rettegés és elszántság ül ki az emberek arcára, miközben a rendszer ellen küzdenek, miközben a hatalom emészti őket. Túlélni: ez nem egyszerűen morális döntés, nem akarat, hanem fizikai munka, testi erőfeszítés.

Néhány nappal később, amikor már a legális határátkelők felé igyekeztem, útleveletem megkönnyebbülve mutattam fel az ellenőrző szerveknek. Megint kezdett valami távoli, irreális élménnyé, hagymázás félelemmé halványulni bennem ez a tapasztalat. Éjjel értem a román–bolgár határra, magabiztosan, mint aki hazatér. A határőr nem elégedett meg azzal, hogy felmutattam a román személyigazolványomat. Elkérte az útleveletem. Majd ki kellett szállnom az autóból, átvizsgáltak engem, átvizsgálták az autóban található összes tárgyat. Úgy tűnt, hogy hiába jutottam át az ostrom alatt álló balkáni határátkelőkön, pont az a békés, nyugodt ország nem fog beengedni, amelynek állampolgára vagyok. Napok óta a hírektől elvágva éltem, így nem tudtam mire vélni a szigorúságot: Romániában ekkor már egy hete tombolt a koronavírus miatti félelem. Az a biztosnak hitt világ, amit magam mögött tudtam, odalett. Iskolabezárás, szükségállapot, katonai ellenőrzés országszerte. Pánik, pánik, pánik. Nem kellett egy hét ahhoz, hogy az em-

berek arcára kiüljön mindaz, amit az elmúlt öt évben a menekültútvonalon gyötrődők arcán láttam.

Útlezárások, ellenőrzések között araszoltam haza. További intézkedésekig ne menjek be a munkahelyemre, értesítettek a szerkesztőségből. Élelmiszertartalékokra van szükségem, üzenték ijedten a hátrahagyott családtagjaim.

Az otthonosság és a megszokottság váratlan érzése lett úrrá rajtam. Ezt a kiszolgáltatottságot én már ismerem. Erre edzettem magam. Ebbe tanultam bele az elmúlt években. Előny ez? Fegyelmezettség? Vagy megalkuvás, igénytelenség? Rögtön elfogadni, igazodni a megvonásokhoz, a korlátozásokhoz? Túlélési stratégiákat szőni?

Figyeltem az európai, az afrikai, az ázsiai menekültzónákban dolgozókat. A maláriával, kolerával szembesülőket. Tudom, hogy „nem létező” helyeket milyen gyorsan változtatnak „létezővé”, és a lehetőségekhez képest élhetővé emberek. Hogy mekkora élni akarás és tudás van azokban, akik szembenéztek az állam(ok) elégtelenségével. A sokat kárhozottat, szidott, megszégyenített civilekben. Ha lesz megmentés és megmenekülés a világjárvány alatt, akkor innen, ezekből az övezetektől érkezik majd. Az elmúlt évek nem létező helyeiből és nagyon is létező túlélőitől, az itt felhalmozott tudásból, ellenállásból. Csak a hátrországról, a biztonságot adó útlevelekről, állampolgárságról, fenntartható, kisajátítható jobb világunkról alkotott illúziókról kell lemondani.

Végel László

7

Az elvesztett illúziók emléknapja

Szerbiában kedélyesen kezdődött a koronavírus-történet. Március első napjaiban Aleksandar Vučić államfő kijelentette: nincs okunk a pánikra, mosunk kezet és fogyasszunk alkoholt, a szűnyogcsípés ártalmasabb. Lončar egészségügyi miniszter nagylelkűen nyilatkozta, Szerbia szívesen segít Kínának a vírusellenes szérum fejlesztésében. A kormány által bejelentett sajtóértekezleten Branimir Nestorović pulmonológus nyugtatta a hölgyeket: nyugodtan utazzanak Milánóba shoppingolni. Ne féljenek, ez a legnevetesebb vírus a világon. Aztán a nemzeti virtusra hivatkozott: a szerb gének ellenállóak a vírussal szemben, mondta a válságstáb szakértője. Az örökké hitetlenkedő polgárok azonban gyanakodtak. Néhány nap múlva a gyógyszerárban nem volt kapható védőmaszk és fertőtlenítőszer. A vírus nem vett tudomást a hazafias narratíváról, a fertőzöttek száma növekedett, úgyhogy egy hét múlva a kormány is komolyan vette a veszélyt. Majd lezárta a határokat, és rendkívüli állapotot hirdetett. A katonaság kivonult az utcára. A rendőrök hazaküldik a 65 évnél idősebb nyugdíjasokat.

A koronavírusból rögvést politikai kérdés lett. Vojislav Šešelj, a Hágában börtönbüntetésre ítélt, hírhehd szélsőjobbaldali háborús bűnös dörgedelmes

szónoklatban figyelmeztetett: a vírust sok más veszélyes betegséggel együtt a migránsok szállítják be. Ezzel olajat öntött a tűzre, számos szerbiai városban – miközben terjedt a vírus – demonstráltak a menekültek ellen, annak ellenére, hogy a kormány bejelentette, hogy szó sincs menekülthullámról. Ha jön a hullám, akkor a szerb katonaság és a rendőrség tizenkét óra alatt hermetikusan lezárja a határokat. A szélsőjobboldal kihasználta az alkalmat, gerjesztette az idegengyűlöletet. A bulvársajtó nem felejtette el hangsúlyozni, hogy az első fertőzött Magyarországról érkezett. Idegenből!

A vírusveszély a legrosszabbkor ütötte fel a fejét, hiszen Szerbia köztársasági, tartományi és önkormányzati választásra készül, amelyet április 26-án kellene megtartani, de úgy tűnik, el fogják halasztani. A választásra feszült és bizarr légkörben kerül sor, hiszen az öt legnagyobb ellenzéki párt bojkottot hirdetett, s úgy tűnik, ehhez szigorúan tartja magát. Néhány kisebb párt és egy-két újonnan megalakult kamupárt azonban bejelentette részvételét, úgyhogy valamiféle „ellenzék” szerepelni fog. Ha szerencsénk lesz, akkor számíthatnak néhány szimbolikus parlamenti helyre. Utána első dolguk lesz megdönteni a kormányt, esküdöznek. A felmérések szerint viszont inkább a szélsőjobb játszik majd az eddiginél nagyobb szerepet, amely azonban semmiképpen sem ingatja meg Vučić pártjának abszolút fölényét. Ez Vučićnak jól jön az európai játéktéren, hiszen bármikor azzal védekezhet, hogy ha nem ő, akkor Šešelj jön helyette, az EU pedig kénytelen lesz őt támogatni. A fodorlatos kelet-közép-európai és balkáni politikusok ezúttal is csapdába ejtik a naiv EU-t.

8

Ebben a helyzetben a Vajdasági Magyar Szövetség bejelentette, a választások után a Szerb Haladó Párttal lép koalícióra. Ez logikus, hiszen számos helyhatósági választáson a Szerb Haladó Párttal közös listával indul versenybe. A győzelme kétségtelen, de nem ez a fontos, hanem az, hogy hány magyar polgár támogatását élvezzi majd. Vajon a kétszázézer szavazásra jogosult polgár közül csupán ötvenezer nyi szavaz rá, vagy lényegesen több? Az utóbbi logikus lenne, hiszen a párt a saját történelmi sikereit méltatja, amit alaposan felturbózza a magyar kormány kiadós politikai és anyagi támogatása. Soha még nem támogatta a magyar kormány a vajdasági magyar kisebbséget olyan kiadósan, mint az elmúlt négy évben, ennek komoly látszata kell hogy legyen. Baljós figyelmeztetés a szlovákiai választás, nem azért, mert két kisebbségi párt versengése miatt egyik sem jutott be a parlamentbe, hanem mert majdnem minden harmadik magyar polgár szlovák pártra szavazott. A voksolás napján a *Focus* által készített exit poll felmérés szerint a magyarok 50 százaléka az MKÖ-re, 20,4 százaléka a Hídra és 10,1 százaléka az OLaNO-ra szavazott. Kiderült, hogy a szlovákiai magyarok 29,7 százaléka, vagyis közel egyharmada szavazott valamelyik szlovák pártra. Kellemetlen figyelmeztető jel a kisebbségi pártoknak, hiszen az is kiderült, hogy valójában nem a Híd húsz százaléka lehetetlenítette el a MKÖ bejutását a parlamentbe, hanem a szlovák pártokra szavazók 29,7 százaléka.

Ha arra gondolunk, hogy a kilencvenes évek elején az egykori VMDK 120 ezer szavazattal juttatta be a magyar képviselőket a szerb parlamentbe, akkor a szlovák paradigma a Vajdaságban elgondolkodtató, hiszen fogyatko-

zott ugyan a magyar választópolgárok lélekszáma, de távolról sem annyira, mint a magyar pártra voksolók száma. A lélekszám-fogyatkozás mellett a voksok elmaradásának bizonyára más okai is vannak, egyebek között arra kell számítani, hogy az etnikai feszültség csökkenése után a kisebbségi választópolgár többet vár a kisebbségi párttól, mint a veszélyeztettség idején: többek között demokratikusabb légkört és nagyobb szociális érzékenységet a jelenlegi vadkapitalista környezetben. A politikusok egymás torkának ugrottak, az aktivisták nem hagyták, hogy nyugodtan olvassam az új regényeket, ajtóról ajtóra járva csöngettek és kopogtattak az ajtómon, de aztán hirtelen csend lett a folyosón. Elhalasztották a választási aktivitást.

A vírus tarol, Szerbia gyászol. Március 12. az elvesztett illúziók napja, ezen a napon ölte meg saját államának titkosrendőrsége Zoran Đinđićet, az első demokratikusan megválasztott kormányfőt. Úgy emlékszem rá, mint az egyetlen kormányfőre, akivel az életemben találkoztam. Csak akkor még nem volt kormányfő, lehet, hogy ő sem gondolta, hogy az lesz. 1988-ban jelent meg a *Jugoszlávia mint befejezetlen ország* című könyve az Újvidéki Irodalmi Közösség kiadásában, amelynek szerkesztősége éppen az én épületemben volt. Egyébként ez a kiadó adta ki Sziveri János *Dia-dalok* című verseskötetét magyarul, amelyet a Forum Könyvkiadó elutasított. Itt jelent meg szerbül az én könyveim is, a *Lemondás és megmaradás*, amely jóval később jött ki magyar kiadásban Budapesten. A könyv megjelenése után a kiadó szerkesztője felkért, hogy promotáljam a könyvet. A promóciót halogattuk, mert a művelődési intézmények nem voltak hajlandók termet biztosítani. Végül a Spensen levő Solaris könyvkereskedésben került sor a bemutatóra, de ott csak tizenöt szék fért el. Vártuk az érdeklődőket, még a kezdéssel is késtünk, de hiába, csak 13-an voltak kíváncsiak a könyvre. Ez engem eléggé lehangolt, de Đinđić olyan energiával beszélt a könyvéről, mintha több száz ember hallgatta volna.

Ez a jelenet jutott az eszembe, amikor később a lehetetlenre vállalkozott, arra, hogy létrehozza azt a tömegmozgalmat, amely 2000 októberében megbuktatta Slobodan Miloševićet. A szerb politika Don Quijotéje volt, de legenda lett belőle. Kormányfősége idején a legnépszerűtlenebb politikusok egyike volt, da halála után felébredt az ország lelkiismerete, és négyezer ember kísérete utolsó útjára. A hatalom nélküli kormányfő egy kriminalizált államban akart leszámolni az állami maffiával, azokkal az erőkkel, amelyek a miloševići rendszer restaurációját tűzték ki célul. Az utolsó csepp a pohárban mindenképpen Milošević kiszolgáltatása volt a hágai bíróságnak, ami ellen tiltakozott az egész hazafias front, élén Vojislav Koštunica jugoszláv államfővel, aki az alkotmány szerint a katonaság parancsnoka is volt egyben.

Hogy Milošević kiadása volt a választóvíz, azt napjaink eseményei ékesen bizonyítják. A Szerb Haladó Párt koalíciós kormányának hadügyminisztere, Aleksandar Vulin a napokban Požarevacon megkoszorúzta Slobodan Milošević sírját, és egyebek között kijelentette, hogy tisztelője és harcostársa volt. Nem rejtette véka alá azt sem, hogy „az októberi 5-i puccsistákkal ellentétben, akik erőszakkal és külföldi segítséggel jutottak hatalomra, Miloševićet mindig Szerbia választotta meg”. A szerbiai helyzetet mi sem

jellemzi jobban, mint az, hogy az október 5-i puccsista sírját másnap Ana Brnabić kormányfő koszorúzta meg. A fotón látszik Aleksandar Vučić is, aki annak a Szerb Radikális Pártnak volt a főtitkára, amelyik a Đinđić-kormány legelszántabb ellenségének számított. A gyilkossági előtti napokban a Đinđićet Koštunica azzal támadta, hogy a maffia szövetségese volt, a maffiavezér pedig nyílt levélben jelentette be, hogy Đinđić napjai meg vannak számlálva. Az sem mellékes, hogy bár a gyilkosság végrehajtóit a bíróság negyvenévnyi börtönbüntetésre ítélte, a gyilkosság politikai hátterét tizenhét év után sem sikerült felderíteni. Úgy ölték meg, mint egy kutyát, mondta Žarko Korać, Đinđić közeli barátja és párttársa. Halála után minden kétértelmű lett. Aleksandar Vučić leverte a Zoran Đinđić nevét viselő utcanévtáblát, és Ratko Mladić háborús bűnös tábláját szögezte ki helyette. Magánemberként Đinđić temetésén megjelent Orbán Viktor is, egy fotón láttam a sír előtt őszinte gyászoló ember arcát. Aztán a megható fotó után láttam egy másik fotót, amelyen Orbán Viktor és Aleksandar Vučić ölelkeznek egymással. Ez a pár fotó mindent elmond a sorsunkról.

Hargitai Miklós

A selyemút vége

10

Amikor felgyorsulnak az események, igazi kihívás olyasmit írni, ami a megjelenés pillanatában is aktuális lesz. Ez az az időszak, amikor a kormányon kívül már mindenki tisztában van vele, hogy mit kellene – vagy mit kellett volna – tenni, a kormányzat viszont még ott tart, hogy ami van, arra nem lehetett előre felkészülni. Március közepe van, bő két hónapja dübörög a járvány, nagyon furcsa érzés úgy fogalmazni, hogy az ember nem tudhatja... és akkor itt tegyünk pontot a három pont után. Nem tudhatjuk, hogy mikor, mekkora veszteséggel leszünk túl rajta, és azt sem, hogy mi lesz utána, csak az biztos, hogy nem lesz ugyanolyan. És ha fogadni kellene, arra fogadnék, hogy nem is nagyon fog hasonlítani arra, amit eddig megszoktunk.

Ilyenkor nagyon erős a kísértés arra, hogy kijelentsük: én megmondtam. Azt, hogy mennyire abszurd ez a rendszer, amelyben élünk, az mutatja igazán, hogy a pusztá tények leírása útján is folyton demagógiába csúszik az ember. De mégiscsak az a helyzet, hogy miközben a nemzetinek nevezett labdarúgó-bajnokság kényszerpihenőre küldött alkalmazottai havi két-három milliós fizetésért vakarják otthon (nem is feltétlenül Magyarországon) a lágyékvédőjüket, idehaza egyszerre van gyorsan növekvő munkanélküliség és drámai orvos- meg ápolóhiány, mert az orvosainkat és az ápolóinkat a magyar állam – a focistáinkkal ellentétben – nem hajlandó tisztességesen megfizetni, ezért tömegesen hagyták el az országot. Egy mindent letaroló fertőzés idején pedig különösen csábító arra gondolni, hogy ha azt a nagyjából 1500 milliárd (azaz koponyánként 150 ezer) forintot, amit tíz év alatt

a fociba toltunk, mondjuk az egészségügy megerősítésére fordítottuk volna, azaz a gyógyításhoz szükséges tudást és infrastruktúrát vásároltunk volna belőle stadionok, labdarúgó-akadémiák, valamint labdablon oligarchák, szerb, ukrán, afrikai és dél-amerikai focisták bankszámlájának feltöltése helyett, most mennyivel kevesebb lehetne a halott, és mennyivel több a gyógyult, illetve a meg sem fertőződött magyar állampolgár.

Bajnai Gordonra gondolok ezekben a napokban gyakran, akinek házánál a Fidesz biztatására sokáig tüntettek a Hajdú-Bét ügy károsultjai, miközben Bajnainak még áttételesen sem volt felelőssége a libás cég csődjében – ezzel kapcsolatban az összes perét megnyerte. Amit viszont aligha lehet ilyen explicit módon kijelenteni a jelenlegi miniszterelnök és az egészségügynek a szemünk előtt kibontakozó csődje vonatkozásában. Konkrétan az szokott eszembe jutni, hogy fognak-e a gyászoló családtagok a XII. kerületi Cinege utcában tüntetni; elférnek-e vajon a szűken kanyargó és a kormányfő nyugalma érdekében néhány éve egyirányúsított utcácskában; meg hogy ha tüntetnek, akkor mit fog szólni vajon a demonstrációikhoz a Fidesz.

Az a fajta más világ, ami fölrémlik előttem, az optimista reményeim szerint abban lesz más, hogy a koronavírus sokkja beépül a társadalmi tudatba, és amikor legközelebb egy kormánypárti politikus olyasmit mond, hogy „a stadion is egészségügyi intézmény”, lesz még, aki emlékezzen és emlékeztessen rá, mi szokott az ilyesfajta megfontolások következménye lenni. És nem is ragadnék le kizárólag a vírusról, mert elhangzott sok más problémás mondás is az elmúlt esztendőben, amelyeket az élet most szintén szembesít a valósággal. Itt van például az egyik kedvenc témám (mármint olyan értelemben kedvenc, hogy szívesen foglalkozok vele a megakadályozás halvány reményében, mert égbekiáltó ostobaságnak tartom), a Budapest–Belgrád vasútvonal, amelyet kínai hitelből kínai cégek építenek Mészáros Lőrinc alvállalkozói közreműködésével – amely közreműködés leginkább a pénz felének zsebre vágására korlátozódik –, csillagászati áron. A majdani vasútvonal közel négymilliárd forintért létesül kilométerenként, méghozzá a létező legkönnyebb, hegyek, szakadékok és keresztirányú folyóvölgyek nélküli alföldi terepen (vagyis ha Mészárosék tényleg nem tesznek mást, hogy viszik a nekik járó 50 százalékot, a kínaiak a másik 50 százalékból még mindig kényelmesen elvégezhetik a munkát, amely ráadásul a lényegét tekintve nem is új vasútvonal építése, hanem egy meglévő felújítása, és ez utóbbi szintén lényegesen olcsóbb műfaj, hiszen sokkal kevesebb kisajátítási, tervezési és engedélyezési költség jár vele). Kormányunk a messziről nézve furcsa, mivelénk viszont már-már megszokottnak mondható beruházást – amely a legelőnyösebb becslés szerint 130 év alatt térülhet meg, és amelynek megvalósítási tanulmányát évtizedekre titkosították, talán nem véletlenül –, azzal indokolta, hogy a nagy(obb) sebességű vasúton gyorsabban érkezhetsz a kínai áru Európába.

Az imént említett 130 éves megtérülési kalkuláció akkor készült, amikor az a kijelentés, hogy valami gyorsabban ér ide Kínából, még nem váltott ki reflexszerű gyomorgörccsöt mindenkitől. Azóta a helyzet jelentősen megváltozott, és messze nem csak emocionális értelemben. Úgy fest ugyanis, hogy

annak a fajta világgazdasági modellnek, mely arra épül, hogy mindent (vagy mindennek az alkatrészeit) Kínában gyártanak és/vagy szerelnek össze, egy jó időre vége van. Hogy mást ne mondjak, a pártlapok – nem Kínában, hanem Magyarországon – kifejezetten arra biztatják az embereket, hogy ne hagyjanak fel a vásárlás szokásával, azaz tartsák működésben a gazdaságot; de a magyart, és ne a kínait, azaz vásároljanak itthoni alapanyagból itthon gyártott termékeket. És ez most egy darabig így is fog maradni, aminek én már csak a karbonlábnyom-zsugorító hatás miatt is örülök. (Főhajtás Greta Thunbergnek: így vagy úgy, de neki lett igaza, mégiscsak radikálisan csökkentjük az emberi civilizáció szén-dioxid-kibocsátását.) A járványnak valamikor majd vége lesz, a gazdaság idővel újjáépül, de az új építmény kevésbé emlékeztet majd a régire, egyszerűen azért, mert bebizonyosodott, hogy a régebbi konstrukció túlságosan sérülékeny, és egy következő pandémia ugyanúgy bedöntené, ahogyan ez a mostani is bedöntötte.

Az új selyemútról, amelynek révén Kína szeretné összekötni magát a nyugati világgal, jórészt a nyugati adófizetők pénzén, egyelőre az derült ki, hogy minden olyasmi nagyon gyorsan közlekedik rajta, amit még Kínának sem kívánnánk (az illiberális ideológiától a kórokozókig), de amúgy nem sok hasznunk van belőle. Most például azt várják el tőlünk az út onnansó végén, hogy a Kínából induló vírusról ne Kínából induló vírusként beszéljünk a jövőben, ami kicsit nehéz lesz annak fényében, hogy az újabb ismeretek szerint már októberben tudtak róla, hogy terjed náluk, de januárig nem tettek semmit a hallgatáson kívül, amivel nemcsak a saját állampolgáraikat, hanem az egész világot veszélybe sodorták. Egy tanítványuk mindazonáltal már akadt, mégpedig a kommunista kínai pártállam nagy tisztelője, Orbán Viktor személyében: ő az az európai vezető, akinek a járvánnyal kapcsolatos nyilatkozataiban Kína egyszer sem bukkant fel, a migránsok viszont – akiknek semmi közük hozzá – minden alkalommal ott vannak.

Hiba lenne persze az egészset Orbánra kihegyezni: tartok tőle, hogy amikor a világgazdaság motorja heveny tüdőproblémák és némi köhécseles után újra beindul, egymásnak adják majd a kilincset az ún. szabad világ vezetői, hogy különféle dolgokat adhassanak el/vehessenek meg Pekingben, és egymás vállát veregetve örvendenek majd azon, hogy milyen derekasan leküzdötték ezt a csúnya iráni/olasz/stb. kórt, amely szegény Kínát is ilyen hősies helytállásra kényszerítette. Mint tudjuk, a történelmet mindig a győztesek írják, és egyre valószínűbb, hogy ennek a virusháborúnak (legalább) rövid távon Kína lesz a győztese: ő fog a leghamarabb regenerálódni, az ő cégei, digitális távmunka- és távtanulási megoldásai, mesterségesintelligencia-alkalmazásai nyomulnak majd be a mások által kényszerűen üresen hagyott helyekre.

Nekünk úgy igyekeztek eladni a sztorit, hogy mi leszünk a nagy kínai menetelés nyertesei, az európai hídfőállás, akik úgymond lefölözik majd az Európába tartó áruforgalom hasznát. Egyre valószínűbb azonban, hogy Kínából ezután inkább olyasmi jön majd, aminek sem (selyem)útra, sem vasútra nem lesz szüksége, mi pedig megint a cső rossz végére kerülünk. A Mészáros-vasút eddig is irracionális volt minden szempontból (a lopást leszámítva), mostantól viszont értelmezhetetlenné válik. Amikor – remélhe-

tőleg hamarosan – eljön az újratervezés és az újjáépítés ideje, Magyarországon praktikus lenne azzal kezdeni, hogy ezt a gigantikus közpénzmáglyát sürgősen eloltjuk, megmentve az elkölteni tervezett 750 milliárd adóforintból (plusz kamatok; az utóbbiakat szintén nem árulták el, tehát nem lehetnek túl alacsonyak; egy ilyen hosszú lejáratú óriáshitelnél a kamatos kamat nagyságrendileg ugyanakkora összeg, mint a fölvett kölcsön) úgy 700 milliárdot: nekünk legalább ennyi hasznunk hadd lehessen a járványból.

Illetve van itt más is: amennyire vissza tudok emlékezni, az elmúlt harminc évben ez a mostani volt a legbékésebb március 15. Én például a családom vidékre menekítésével, a kamra feltöltésével és kisebb-nagyobb reparálásokkal töltöttem az ünnepet – nem mondom, hogy mindig így szeretném, de azt igen, hogy a pártpolitika nem hiányzott belőle. Talán, remélem, ez a tapasztalat is beépül majd valahová.

Dalos György

Vesztegzárak

Berlin, 2020. március 10.

Ez a videó néhány héttel korábban elsőrangú politikai botrányt váltott volna ki: Angela Merkel szövetségi kancellár, mielőtt helyet foglal a pódiumon, kezét nyújt Horst Seehofer szövetségi belügyminiszternek, aki félszeg mosollyal hátrítja el a kézfogást. Valóságos kommentárfolyam elemezte volna a kérdést, hogy a két politikus nyílt összeveszése egyben pártjaik – a CDU és a CSU – örök haragját is jelenti-e, s mindez hogyan fog hatni a koalíció munkájára, lesznek-e előrehozott választások, és ha igen, ki lesz a legerősebb és kivel alkothat utána működőképes kormányt. A *Der Spiegel* címlapján Merkel és Seehofer párbajtőrrel állna egymással szemben, a szöveg pedig csakis kérdésbe rejtett fenyegetés lehetne: „Ende der Bundesrepublik?” Legkésőbb március eleje óta azonban minden médiafogyasztó tudja, hogy Seehofer zavart gesztusa a koronavírusnak szólt – azóta maga a kancellár asszony is kerüli a kézfogást, például úgy, hogy két kezében egy kis papírdossziét tart, s buzgó fejbólintással köszönti barátait és ellenfeleit.

Jómagam még csak tanulom az új érintésmentes udvariasságot, s ha nem nézném a képernyőt, akár el is tekinthetnék a járványügyi helyzettől. Persze olykor közvetlen benyomások is érnek – például, ha lemegyek a sarki gyógyszerárba holmi vitaminért, a kassza előtt kis táblára rajzszögezett felirat figyelmeztet, hogy szájmaszkkal és fertőtlenítőszerrel sajnos egyelőre nem szolgálhatnak. Látom továbbá a szupermarketben az üresedő polcokat, hallok a történeteket, hogy ki milyen külföldi utat, színházi vagy mozielőadást mondott le, a korábbinál gyakrabban mosom kezeimet bő szappanos vízzel, megfogadva a tanácsot, mely szerint az öblítésnek legalább addig kell tartania, míg az ember kétszer egymásután elénekli magában a *Happy birthday*

to you dalt. A dolog valóságos horderejéről azonban a média révén szerzek tudomást, számomra leginkább érzékelhető módon abból a közlésből, hogy idén elmarad a Lipcsei Könyvvásár. E pillanatban még nem tudni, milyen körülmények között fogják átadni az Európai Megértés Könyvdíját – ezúttal Földényi F. Lászlónak gratulálhatunk. Annyi bizonyos, hogy az eseményre nem a Gewandhaus hangversenyén kerítenek sort, és elmarad a „Lipcse olvas” sok helyszínű irodalmi rendezvénysorozata is.

Ez a vásár valamiképpen részévé lett németországi életemnek. 1997-ben a frankfurti magyar fővendégség előkészítése közben, a Collegium Hungaricum igazgatójaként léptem először kapcsolatba a vásárvezetőkkel. Helyet-tesem és barátom, a csodálatra méltó Fehéri Gyuri (1953–2011) vitt oda kocsiján. Azóta minden évben ellátogattam a szász fővárosba, hol szerzőként, hol más szerzők bemutatójaként, 2009-ben pedig a horvát bemutatkozás egyik szervezőjeként. Lassan úgy ismertem a helyszínt, mint a tenyeremet és most pontosan el tudom képzelni, mekkora felfordulást okozhat ez a döntés. Kiadók és szerzők százai maradnak távol, a Buchmesse napjaiban eddig zsúfolásig megtelt szállodák, így a Hotel Vivaldi, amelyben a magyar résztvevők laktak, üresen tátongnak, repülő- és vasúti járatok, villamosok, buszok esnek el a szokásos bevételektől. Mindez persze hatalmas tömeg védelmében történik – tavaly 280 ezerre rúgott a látogatók száma. Kétségtelen, hogy ekkora jelenlét mellett statisztikailag ugrásszerűen megnőhet a fertőzöttek s azon belül a halálos áldozatok száma, nem is beszélve arról, hogy a kockázatövezetekhez sorolt országokból aligha indulhatnak el a kiállítók. A rendszabályok érthetőek, mégis úgy érzem, olyan fejleményeknek vagyunk tanúi, amelyek a történelmi időt automatikusan az „előtte” és „utána” fogalom párra szakaszolják.

14

*

Bármely természeti, technikai vagy egészségügyi sorscsapás feltárja az áldozatául esett társadalom gyengeségeit, mi több, alkalmasint fel is erősíti. Csernobil kettős katasztrófa volt: a mikrostruktúráé és a hírközlésé. A robbanást eredetileg „balesetként” kommunikálták, május elsején a kijevi dolgozók szájmaszk és védőöltözet nélkül éltették pártot, a Dnyeperen gyanútlan turisták sétahajókáztak. Majdnem egy év is beletelt, mire a közvéleménynek hozzávetőleg valós képe lehetett a tragédiáról. Csernobil előbb lett mítosz, mint elemezhető valóság. Azok a szovjet polgárok, akiknek a polcán ideológiailag megbízható könyvek mögé rejtve ott volt a félénken rejtegetett Biblia, szűk körben idézgették a János jelenéseinek témába vágó passzusát. „A harmadik angyal is trombitált, és leesék az égről egy nagy csillag, mint egy fáklya, és esék a folyóvizeknek harmadrészére, és a vizek forrásaira; a csillagnak neve pedig üröm. Változék ezért a folyóvizek harmadrésze és sok ember meghala a vizektől, mivel keserűvé lőnek.” És sokatmondóan, borzongva tették hozzá, hogy az üröm ukránul úgy hangzik: „Csornobil.”

Három és fél évtizeddel később persze egészen más helyzetben tört ki a pandémia. Ha valamiben ezúttal nem szűkölködünk, az az információ – ellenkezőleg, olyan bőséggel zúdul ránk, hogy nem győzzük kapkodni a fejünket. Nekem személyesen az a furcsa, hogy magától a fertőződéstől egyál-

talán nem félek – igazi befolyásom erre a véletlenre nincs –, annál jobban a karanténtól. Vagyis attól, hogy gyanútlanul felszállok egy repülőgépre, s mire leszállok, indulási állomásomat veszélyesnek nyilvánítják, és útlevelem ellenőrzése után két, esetleg több hétre megfosztanak mozgási szabadságomtól. Vagy: jól sikerült kis utazásom végeztével felülök egy repülőgépre, és érkezésem helyén ugyanez a szituáció megismétlődik, ezúttal egy berlini hangárban. Laptopomat minden bizonnyal fertőtleníve utánam hozzák, hogy legalább elektronikus kapcsolatban maradhassak a világgal, és megtudhassam, sikerül-e Szanyi Tibornak tető alá hozni új pártját. Persze az is megeshet, hogy szerencsésen elkerülöm a kététhetes kórházi rostokolást, hiszen ha a kór az eddigi haladvány szerint terjed, nem is marad elég hely a lehetséges karanténlakóknak – ez esetben magam zárom be magamat saját lakásomba, híven követve több kormányfő jó szándékú, bár nehezen kivihehető tanácsát: „Mindenki maradjon otthon.”

Ha Csernobil az akkori rendszer szabadsághiányból fakadó tehetetlenségét tárta fel, úgy a koronavírus mostani szabad világunk kaotikus szétesettségét dokumentálja. Egyáltalán nem megnyugtató, hogy a felfedezett esetek számát és a drákói rendszabályokat a különböző államok eltérően kezelik. Spanyolország, Olaszország, újabban Dél-Tirol is, gyanús helynek számít, Dél- és Kelet-Európa, Skandinávia, Észtország, Lettország, Litvánia – egyelőre? – még nem, noha a terjedés dinamikája elvben ezeket a régiókat sem kerülheti el. Miért van az, hogy egyik ország ötezer, a másik egyezer főben állapítja meg a látogatható rendezvények arányát, hogy egyik korlátozza a focimérkőzéseket, de megengedi a pártkongresszusokat, a másik fordítva? Hogyan lehetséges, hogy az Európai Unió, amely a földrészt érintő minden kérdésben illetékesnek érzi magát, épp ennek a veszedelemnek kapcsán nem próbál közös programot kidolgozni? Talán azért, mert a kérdés megvitatásához és sajtónyilvánosságához túl sok embernek kellene egy helyiségben tartózkodnia? (Most értesülők róla, hogy már konzultálnak egymással – igaz, videón.)

*

Persze ne bántsuk a szegény Óvilágot, elég baja van a vírus nélkül is. Erdoğan török elnök hetek óta azzal fenyegetőzik, hogy rászabadítja Európára a Boszporuszon innen és túl felgyülemlett tömeget, és lehet, hogy nem a levegőbe beszél, hiszen vagy tízezer szerencsétlen már a görög határon néz szembe a könnygázzal és a vízágyúkkal. Török földre közben tovább özönlenek a szíriai polgárháború áldozatai, s még ha most, többmilliárdos póttámogatással rábírnák is Törökországot, hogy az istenért, fogja vissza a többieket, a megoldatlan alaphelyzeten ez sem változtat. Mostanság épp Angela Merkel CDU-ja fékezne a bevándorlást, és az eddigi rigorózus CSU, maga Seehofer ajánlja fel a görög szigeteken sínylódó gyerekek befogadását – de hogyan? Szülők nélkül? Közben valamit moccanat a szóhasználatban: a kellemetlenül hangzó, akusztikusan a Häftlingre hajazó Flüchtling helyett rendes ember inkább a „Geflüchtete” kifejezést veszi szájára. És ez a tömegtragédia a kontinensen, itt Németországban is elsősorban belpolitika, tartományi és szövetségi választások vitatémája, a közel-keleti embersorsokat

a politizáló médiafogyasztó pártrokonszenve szerint ítéli meg: mi erősíti az AfD-t, gyengíti az SPD-t, mi árt a CDU-nak, mi használ a Zöldeknek. Hazánkban pedig ugyanezt a tömegszenvedést váltja aprópénzre a kormánypropaganda: nem sok hiányzik ahhoz, hogy a koronavírust is a migránsok nyakába akasszák.

*

Néhány napot A.-val megint, szinte kirekesztőlegesen kirándulóhelyünkön, Jeruzsálemben töltöttem – még éppen a határzár előtt. Megszoktam már, hogy mobilszolgáltatóm a lodi repülőtéren SMS-sel fogad, és ismerteti velem a hívások árát. Az üdvözlés ezúttal így hangzik: „Willkommen in Palästina!” Ha jól emlékszem, tavaly ilyenkor még „Willkommen in Israel!” volt. Csodálkozom: Lehet, hogy az O2 tud valamit? Más: Jeruzsálem egyik fő vonzereje számomra az etióp étterem s annak is főétke, az injera, nedves, savanykás pitán tálalt marhahús és fűszeres zöldség, aperitifként vodkával erősítve. Az étkezés varázsa abban áll, hogy az ember gyakorlatilag a pitát használja kés-, villa-, kanálként, egyszóval kézzel fogyasztja a húst és a köretet. Ezek az éttermek a belvárosban vannak, legalább négyet ki is próbáltunk – jobbra kis helyiségek a falon óriásképernyővel, családi vállalkozások, bennük szerényen sörözgető etiópok és amerikai vagy európai turisták –, izraeli zsidókat vagy palesztinokat alig látni a vendégek között.

16

Az egyik lakoma alatt éppen riportműsor ment Addisz-Abebából. Nyelvtudás híján a képekből igyekeztem tájékozódni. Kellemes arcú, idős énekesnő adott interjút, amelyet olykor régi fekete-fehér filmkockák váltottak fel. Lassan rájöttem, hogy ezek az énekesnőt mutatták fiatal korában, ahogy hatalmas közönség előtt táncdalokkal lép fel. A műsor ezután visszatért a színes jelen időbe, s híradó következett. A csinos bemondónő mögött szemüveges harmincas-negyvenes értelmiségi fotója jelent meg, aki azután újra meg újra felbukkant a képsorokban. Hol egy kongresszusi teremben szónokolt, hogy pedig falusi iskolába látogatott. Egyértelmű, hogy csakis az ország állam- vagy kormányfője lehetett. Remélhetőleg demokratikusan választották meg, annyi biztos, hogy a média kitüntető figyelmét élvezzi.

Lassan összeállt a kép: a derűs fekete-fehér filmkockák Hailé Szelasszié császár idején készültek a hetvenes évek elején, amikor a szörnyű despotizmus már enyhült, és a táncdalok legalábbis a fővárosban a túrt kategóriába tartoztak. Nem sokkal később katonai puccs buktatta meg a monarchiát, a császárt palotájában párnájával megfojtották, a tisztí junta pedig „marxista-leninista” alapon vezette be az előzőnél még szörnyűbb rémuralmát – másfél évtizedig nem volt ott se tánc, se dal, csak terror, belső és külső háború, éhínség. Izrael ekkor vélhetően emigráns etióp szervezetek ösztönzésére több szakaszban szállította el és fogadta be a származásukat Sába királynőre visszavezető, bár megkeresztelt etióp zsidókat. Mintegy százezeren élnek most Izraelben, az ország legszegényebb rétegét alkotják, sokan a második nemzedékből sem tanulnak meg héberül, és lám, most a szomszéd asztalnál szürcsölik sörüket és nézik az anyanyelvükön sugárzó addisz-abe-bai televízió műsorát.

Jól jártak? Ha úgy vesszük, igen. Vannak szomorkás happy endek is.